

Pārskats par skaidrās naudas apriti un pieejamību Latvijā

Latvijas Bankas Naudas apgrozības pārvalde

Dati par centrālās bankas emitēto skaidro naudu – banknotēm un monētām – ļauj labāk izprast vairākus nozīmīgus tautsaimniecības attīstības aspektus. Šajā pārskatā sniegta informācija par skaidrās naudas tīro emisiju*, kā arī skaidrās naudas pieejamību – bankomātu u. c. skaidrās naudas izmaksas vietu skaitu un izvietojumu.

Pārskats tiek publicēts divas reizes gadā – pusgada un gada skatījumā. Šajā pārskatā analizētas skaidrās naudas aprites un pieejamības tendences 2024. gadā (turpmāk arī – pārskata periods) salīdzinājumā ar iepriekšējiem periodiem.

Svarīgākais īsumā:

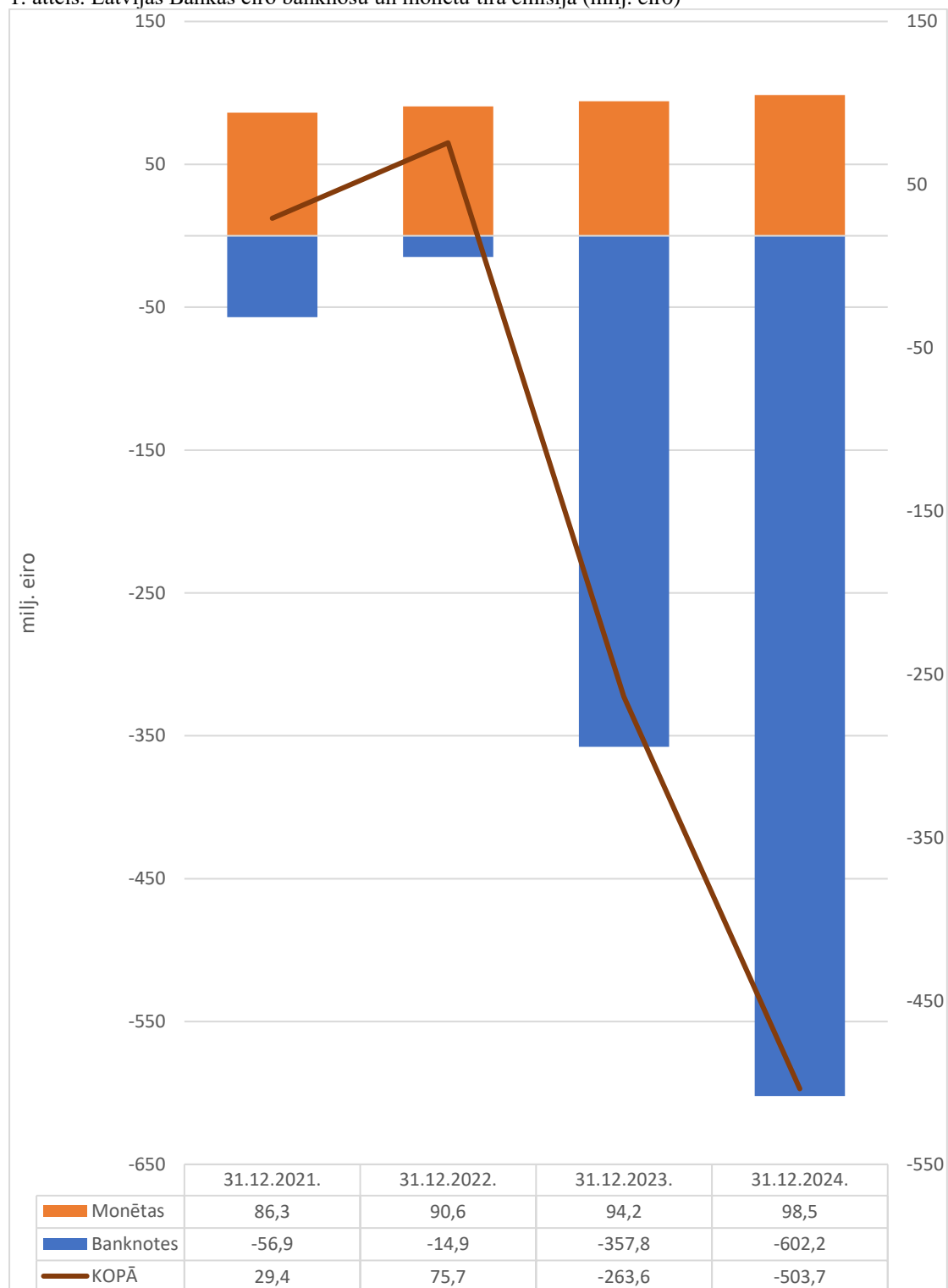
- Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada decembra beigām samazinājusies;
- centrālās bankas neto emitēto eiro banknošu skaits pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada decembra beigām nedaudz palielinājies;
- skaidrās naudas nodrošināšanai pārskata perioda beigās Latvijas iedzīvotājiem bija pieejami 873 bankomāti;
- kredītiestāžu bankomātu tīkla kopējais pārklājums pārskata perioda beigās nodrošināja, ka 99 % Latvijas iedzīvotāju bankomāts ir pieejams ne tālāk kā 20 kilometru attālumā.

Skaidrās naudas emisija

Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija samazinājās no (–357.8 milj. eiro) 2023. gada beigās līdz (–602.2 milj. eiro) 2024. gada beigās. Savukārt Latvijas Bankas eiro monētu tīrā emisija palielinājās no 94.2 milj. eiro 2023. gada beigās līdz 98.5 milj. eiro 2024. gada beigās. Tādējādi pārskata perioda beigās Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija bija negatīva (–503.7 milj. eiro) (sk. 1. att.).

* Tīrā emisija ir visas izmaksātās banknotes vai monētas, atskaitot visas centrālajā bankā iemaksātās banknotes vai monētas noteiktā laika periodā (t. i., starpība starp centrālās bankas apgrozībā laistajām un saņemtajām naudas zīmēm). Rādītājs parasti tiek aprēķināts par situāciju konkrētā datumā vai par noteiktu laika periodu.

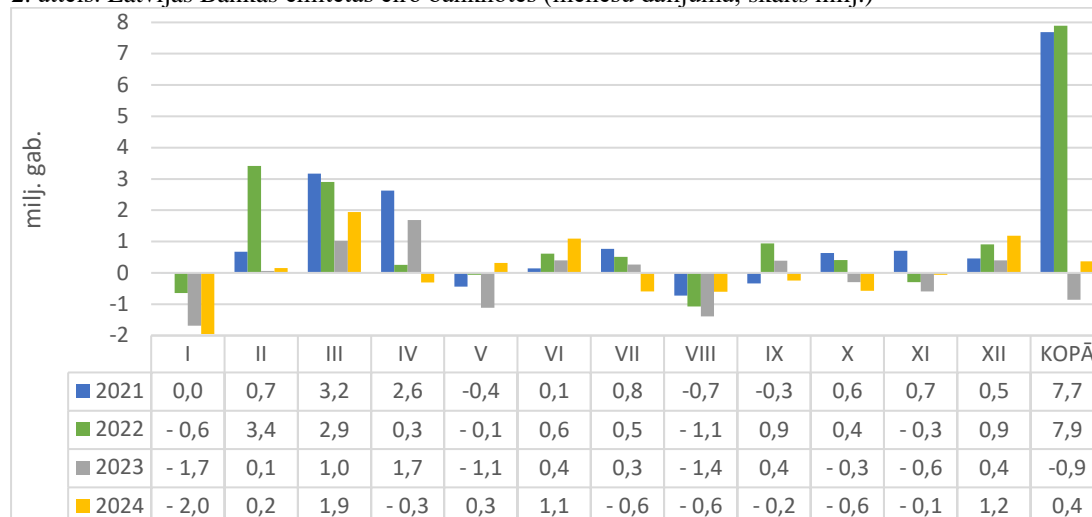
1. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu un monētu tīrā emisija (milj. eiro)

Banknošu emisija

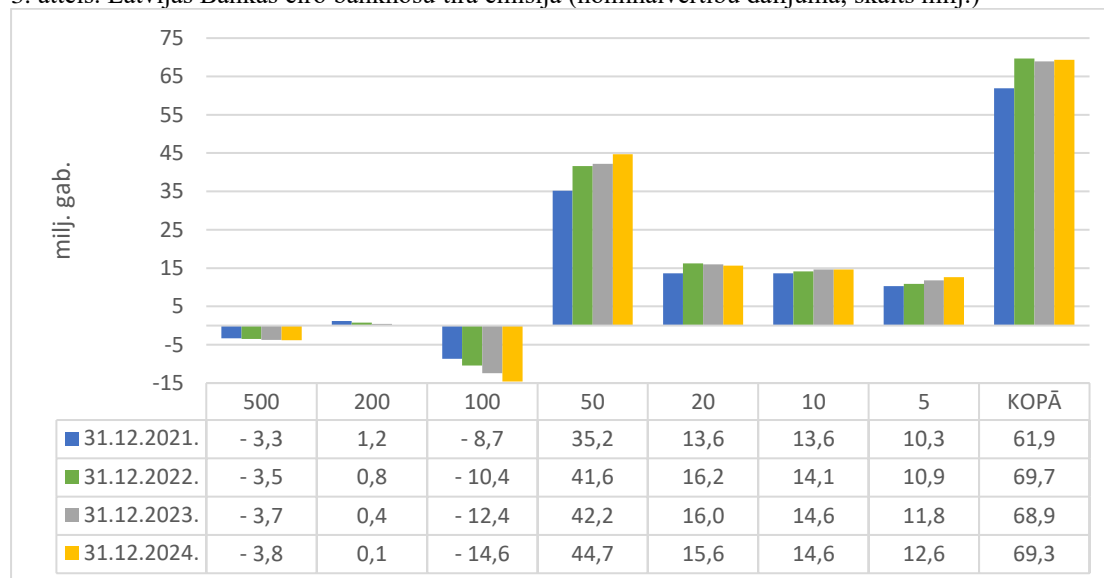
Pārskata periodā Latvijas Banka emitēja 0.4 milj. gab. banknošu pretēji iepriekšējam periodam (sk. 2. att.), kad emitēto banknošu skaits bija negatīvs.

2. attēls. Latvijas Bankas emitētās eiro banknotes (mēnešu dalījumā; skaits milj.)

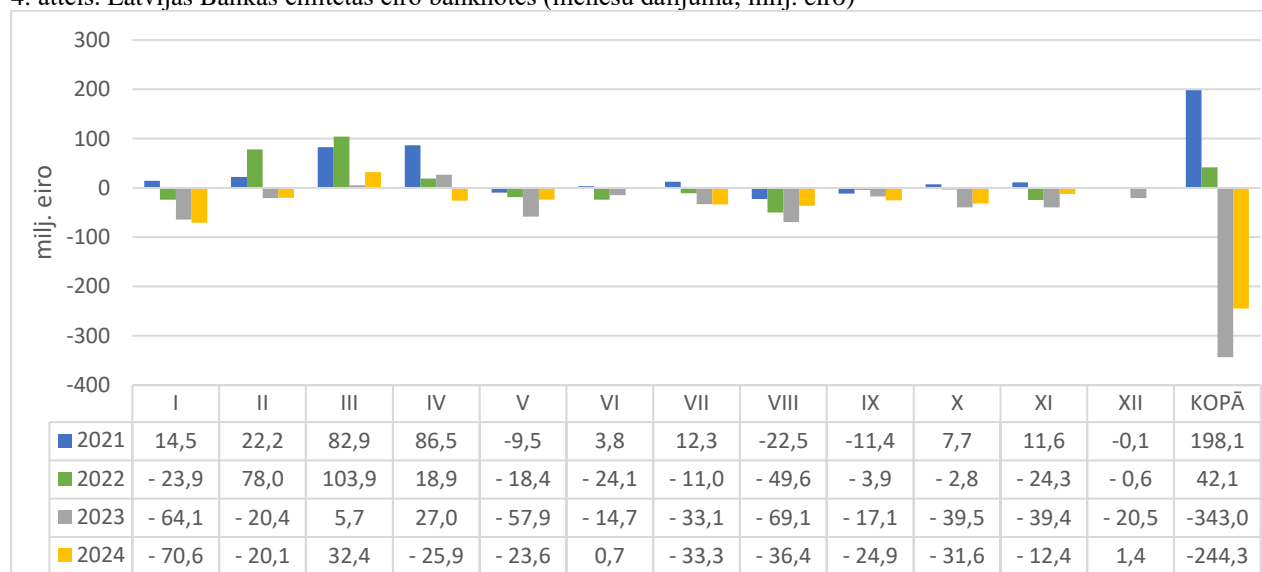
Latvijas Bankas eiro banknošu tirā emisija skaita ziņā (sk. 3. att.) pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada decembra beigām bija palielinājusies par 0.5 % (līdz 69.3 milj. banknošu). Visvairāk no Latvijas Bankas emitētajām eiro banknotēm apgrozībā 2024. gada beigās bija 50 eiro un 20 eiro banknotes (attiecīgi 44.7 milj. un 15.6 milj. banknošu). Diezgan ievērojami – par 0.3 milj. gab. – samazinājās emitēto 200 eiro banknošu skaits (no 0.4 milj. gab. 2023. gada beigās līdz 0.1 milj. gab. pārskata perioda beigās), kā arī emitēto 100 eiro banknošu skaits – par 2.2 milj. gab. banknošu (no (-12.4 milj. gab.) 2023. gada beigās līdz (-14.6 milj. gab.) pārskata perioda beigās).

3. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu tirā emisija (nominālvērtību dalījumā; skaits milj.)

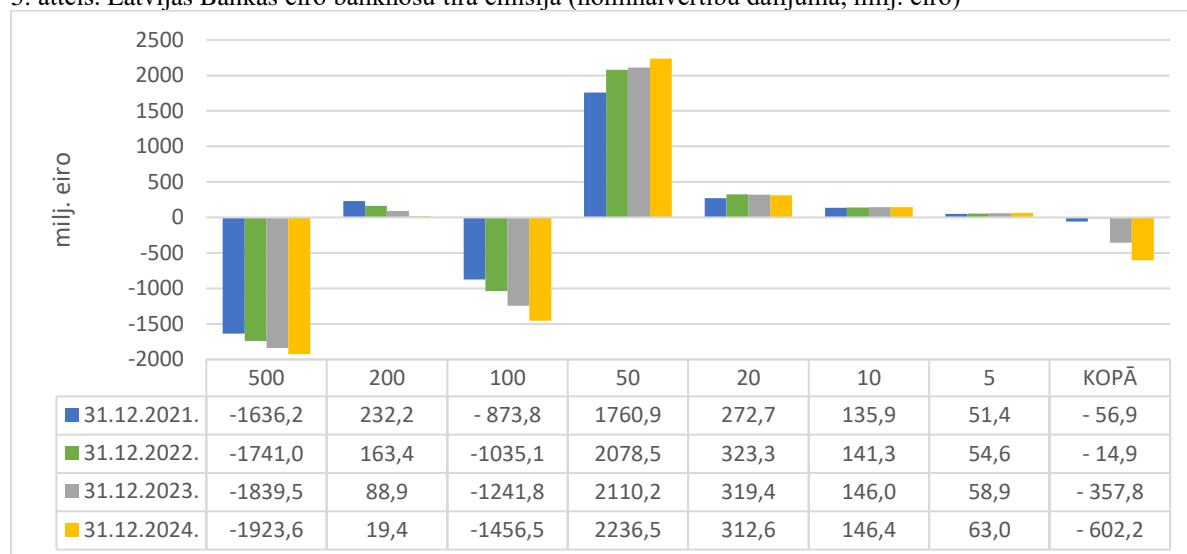
Euro banknošu emisija pārskata periodā bija negatīva (sk. 4. att.). Pārskata periodā Latvijas Banka emitēja eiro banknotes (-244.3 milj. eiro) vērtībā. Tas nozīmē, ka 2024. gadā nominālvērtību summas ziņā banknotes vairāk atgriezās Latvijas Bankā, nekā tika izmaksātas.

4. attēls. Latvijas Bankas emitētās eiro banknotes (mēnešu dalījumā; milj. eiro)

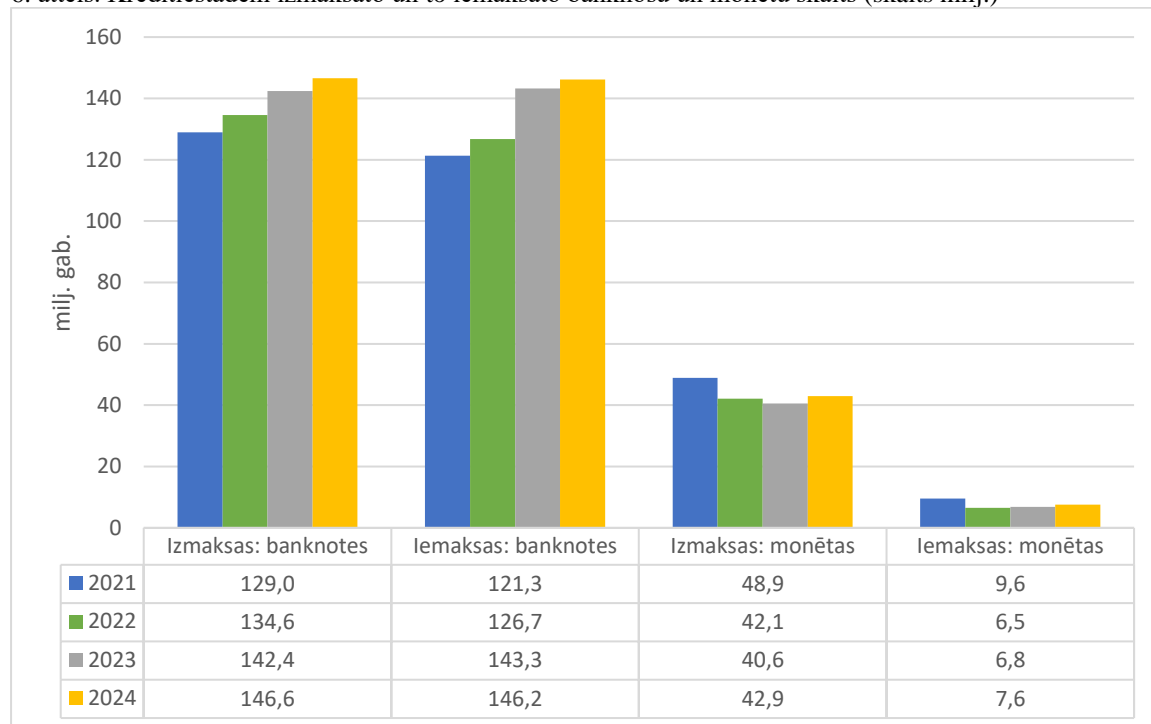
Pārskata periodā samazinājās Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (sk. 5. att.), ko ietekmēja 500 eiro, 200 eiro, 100 eiro, kā arī 20 eiro banknošu negatīvā emisija pārskata periodā, tāpēc 2024. gada beigās Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija joprojām bija negatīva.

5. attēls. Latvijas Bankas eiro banknošu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; milj. eiro)

Pārskata periodā salīdzinājumā ar 2023. gadu nedaudz palielinājās gan Latvijas Bankas Rīgas filiālē kredītiestādēm izmaksāto banknošu skaits – par 2.9 %, gan kredītiestāžu iemaksāto banknošu skaits – par 2 % (sk. 6. att.). Kredītiestādēm izmaksāto monētu skaits salīdzinājumā ar 2023. gadu palielinājās par 5.9 %, savukārt kredītiestāžu iemaksāto monētu skaits palielinājās par 11.2 %. Monētu iemaksas Latvijas Bankā pārskata periodā veica tikai divi skaidrās naudas apstrādātāji – EUROCASH1 LV SIA un reģionālais uzņēmums SIA "DROŠĪBAS BIROJS".

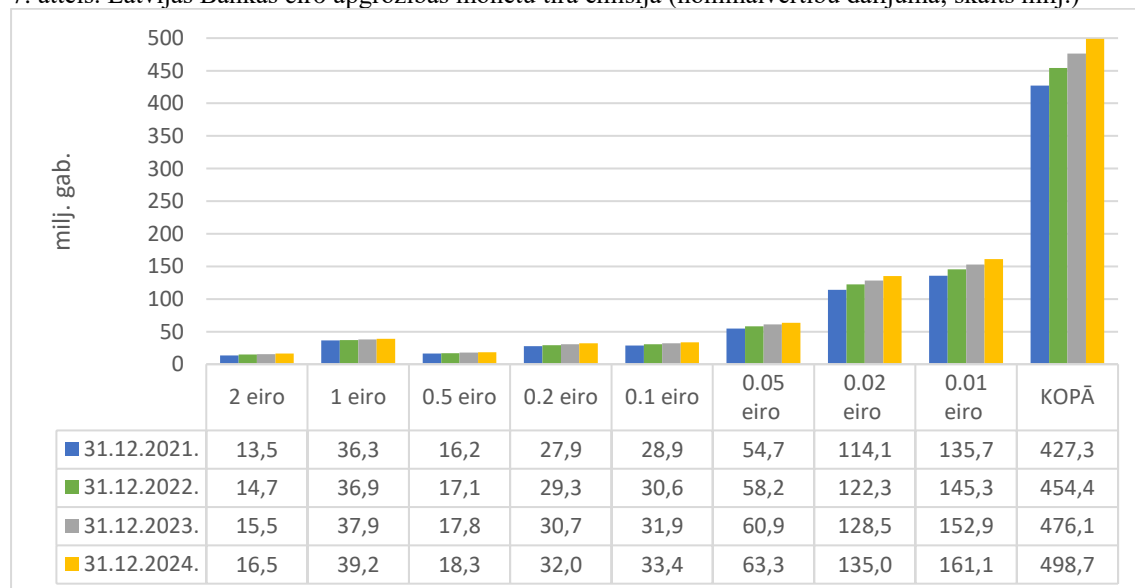
6. attēls. Kredītiestādēm izmaksāto un to iemaksāto banknošu un monētu skaits (skaits milj.)

Monētu emisija

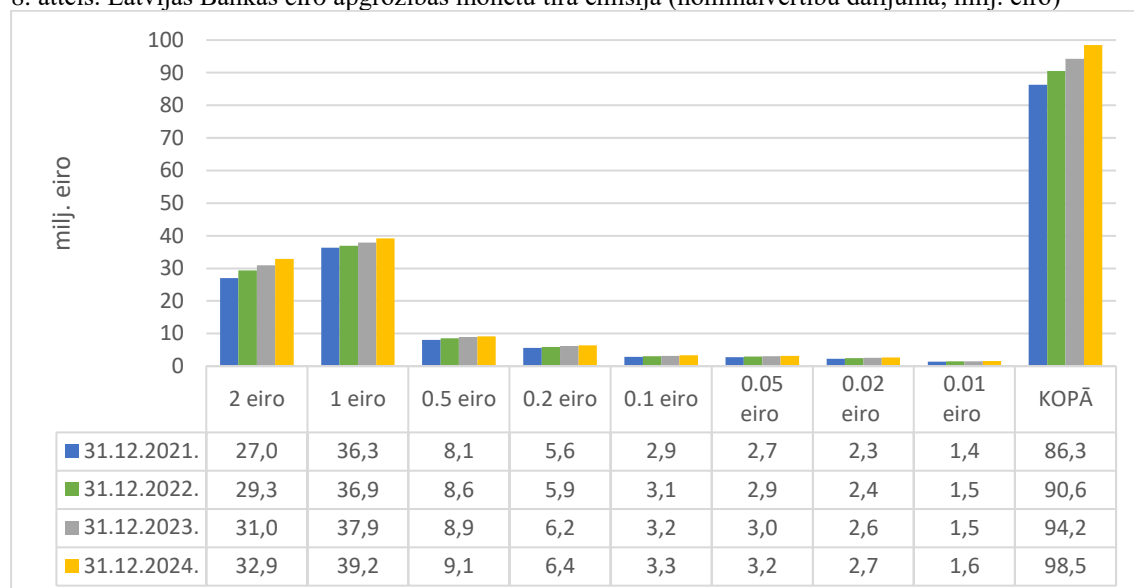
Eiropa apgrozības monētu tīrā emisija pārskata perioda beigās salīdzinājumā ar 2023. gada beigām bija palielinājusies par 22.6 milj. monētu jeb 4.7 % (sk. 7. att.). Pieauga visu nominālvērtību monētu emisija.

7. attēls. Latvijas Bankas eiro apgrozības monētu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; skaits milj.)

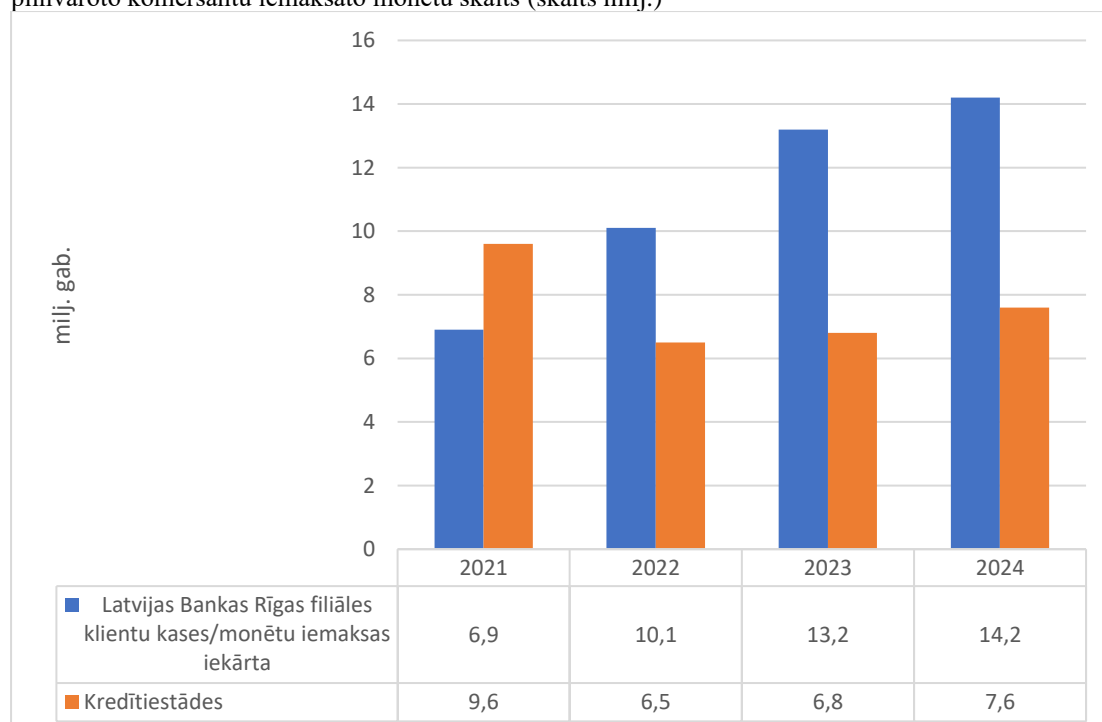
Pārskata periodā salīdzinājumā ar 2023. gada beigām par 4.3 milj. eiro palielinājās Latvijas Bankas eiro apgrozības monētu tīrā emisija (sk. 8. att.) – galvenokārt saistībā ar pozitīvo 1 eiro un 2 eiro monētu emisiju.

8. attēls. Latvijas Bankas eiro apgrozības monētu tīrā emisija (nominālvērtību dalījumā; milj. eiro)

Naudas zīmju apstrādes procesu automatizācijas un pilnveides ietvaros Latvijas Bankas Rīgas filiālē ir uzstādītas monētu iemaksas pašapkalpošanās iekārtas. Pārskata periodā, izmantojot uzstādītās monētu iemaksas iekārtas, tika iemaksāts 14.1 milj. monētu, bet 0.1 milj. monētu tika iemaksāts Rīgas filiāles klientu kasēs (sk. 9. att.). Iemaksāto monētu skaits bija par 7.6 % lielāks nekā 2023. gadā.

9. attēls. Latvijas Bankas Rīgas filiāles klientu kasēs/monētu iemaksas iekārtās un kredītiestāžu un to pilnvaroto komersantu iemaksāto monētu skaits (skaits milj.)

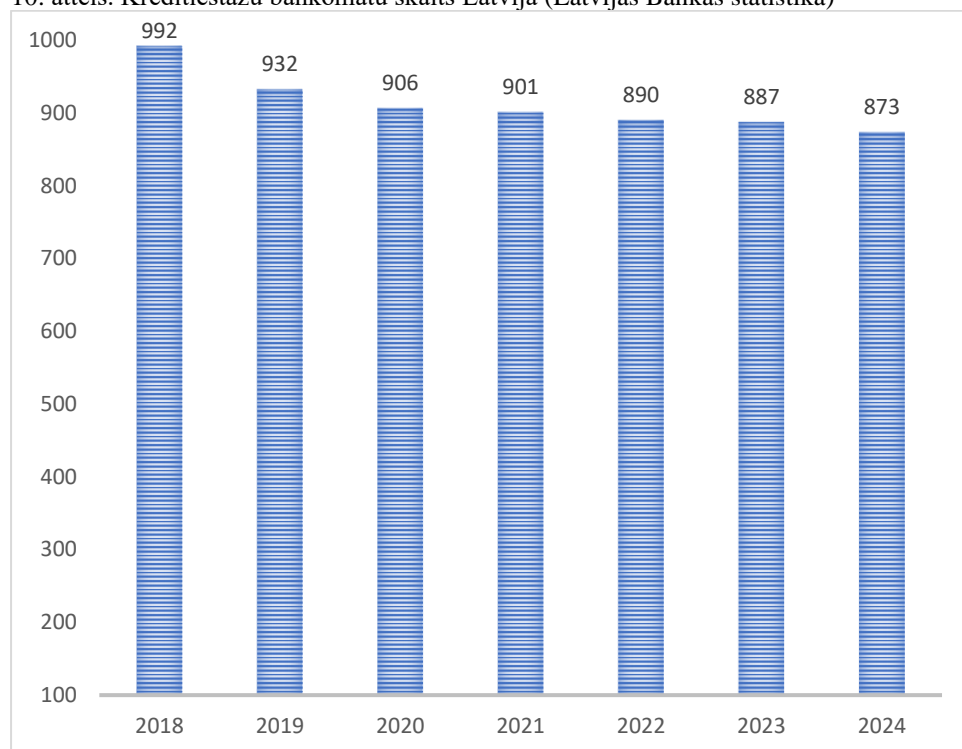
Skaidrās naudas pieejamība

Skaidrā nauda ir nozīmīgs maksāšanas, kā arī uzkrājumu veidošanas līdzeklis. Piekļuves skaidrajai naudai avoti ir kredītiestāžu bankomāti, kredītiestāžu filiāles, VAS "Latvijas Pasts" nodrošinātie skaidrās naudas pakalpojumi un skaidrās naudas izmaksa pie tirgotāja jeb *cash-back* pakalpojums.

Galvenais skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanas avots ir kredītiestāžu bankomāti. Ņemot vērā, ka to skaits pēdējos gados pakāpeniski samazinās (sk. 10. att.), Latvijas Banka 2024. gadā sagatavoja un iniciēja grozījumus Kredītiestāžu likumā, kas Saeimā tika pieņemti 2024. gada 9. septembrī. Šie likuma grozījumi paredz pienākumu attiecīgajām kredītiestādēm nodrošināt skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma pieejamību, balstoties uz vairākiem kritērijiem. Papildus Latvijas Banka izstrādāja un 2024. gada 28. oktobrī pieņēma noteikumus Nr. 330 "Skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma pārvaldības noteikumi", kuros tika noteiktas skaitliskās vērtības Kredītiestāžu likuma 73.¹ panta otrajā un trešajā daļā minētajām prasībām par attālumu, kādā ir pieejami bankomāti, to skaitu, darba laiku un skaidrās naudas izmaksas pakalpojuma bankomātos mēneša limitu un izņemšanas reižu skaitu, un šo prasību piemērošanas nosacījumi.

Kredītiestāžu likuma 73.¹ panta sestā daļa nosaka, ka Latvijas Bankai ir pienākums vismaz divas reizes gadā izvērtēt un pārskatīt prasības attiecībā uz bankomātu pieejamību – to izvietošanas attālumu, skaitu, darba laiku –, kā arī skaidrās naudas izmaksas pakalpojumu ierobežojumus, tostarp mēneša limitu un izņemšanas reižu skaitu. Šīs prasības jāpārskata, ņemot vērā izmaiņas pieprasījumā pēc skaidrās naudas izmaksas pakalpojumiem, tirgū pieejamos risinājumus, alternatīvas un Latvijas Bankas vērtējumu par infrastruktūras pietiekamību, lai nodrošinātu skaidrās naudas pieejamību arī situācijās, kad pieprasījums strauji pieaug. Šāda pieeja ļaus Latvijas Bankai efektīvi kontrolēt un pielāgot prasības, lai nodrošinātu, ka kredītiestādes savlaicīgi un kvalitatīvi nodrošina iedzīvotājiem piekļuvi skaidrajai naudai.

10. attēls. Kredītiestāžu bankomātu skaits Latvijā (Latvijas Bankas statistika)

Kredītiestāžu bankomātu tīkla kopējais pārklājums nodrošina, ka 99 % Latvijas iedzīvotāju bankomāts ir pieejams ne vairāk kā 20 kilometru attālumā. Latvijas Banka sadarbībā ar citiem finanšu sektora dalībniekiem turpinās veikt pasākumus skaidrās naudas pieejamības nodrošināšanai, ņemot vērā, ka skaidrās naudas pieejamība ir arī ekonomiskās drošības jautājums.